

Prof. nadzw. dr hab. Edyta Wolter
Faculty of History of Education and Nurture
Department of Pedagogical Sciences
Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw

Education for a healthy life in harmony with nature – pedagogical and historical implications

Press is a valuable source in scientific research in the area of the history of education and learning. According to Hanna Markiewiczowa „irrespective of the epoch it was and it will be the mirror of social life” (Markiewiczowa, 2014, p. 138). In the opinion of Krzysztof Jakubiak press has always been the means of passing information and shaping public opinion (compare: Jakubiak, 2013, p. 85). As Grzegorz Michalski noticed, in the years 1918-1939, the widely understood educational issue constituted a subject of interest of many newspapers and magazines (compare: Michalski, 2013, p. 146).

The purpose of this comparative study is to give an answer to the following issue of scientific research: How was the process of education for a healthy life in harmony with nature in the period of the Second Republic of Poland (1918-1939)? The main source is based on „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze”. The analyzed monthly¹ (issued by the Environmental Society of Stanisław Staszic in Łódź) the Ministry of Religions and Public Enlightenment recommended a qualification of the periodical to students' libraries (Nr II PR – 16895/38) (compare: *Komunikat...*, 1939/5, p. 342). There was separate information (of 27 May 1939) on confirming the periodical for school libraries, placed on the internal page of the monthly cover in June 1939 (“Młody Przyjaciel Przyrody i Kółko Przyrodnicze” 1939/ 6). The editor of the periodical was Edward M. Potęga and the editing committee was formed by the Management of the Environmental Society of Stanisław Staszic².

The Environmental Society of Stanisław Staszic in Łódź³ was to protect nature, to get a (human being closer to the natural environment, which was fulfilled in the discussed periodical addressed to children to make them aware of the universal value of nature, of protecting nature against destruction (compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937/2, p. 18).

---

¹ The periodical published once a month (except for July, August and September) for two years: from November 1937 (annual 1) until June 1939 (annual 3).

² Address of the Editing House: Miejskie Muzeum Przyrodnicze, Park Sienkiewicza in Łódź.

³ Thanks to the initiative of the Environmental Society of Stanisław Staszic in Łódź, there were tokens to buy (a quarter of a zloty) for the lovers of nature and members of environmental sections. Whereas for the members of boards of environmental sections there were oxidized tokens (half a zloty). The income of the sales was destined to feed animals. Compare: *Uwaga*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 56.

It should be emphasized that the editors of the monthly applied to their young readers to care about animals and to send the photos of nature, interesting descriptions and events of the lives of animals, notes (of carried out natural observations), articles and letters (*Komunikat...*1938/5-6, p. 71). Children were encouraged to draw the shapes of birds (*Uczymy się rysować...*, 1938/1, p. 14; compare: *Uczymy się rysować...*, 1938/2, p. 29). There were appeals to organize Sections of Friends of Animals („Młody Przyjaciel Przyrody” 1938/1, p. 13; compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/3, p. 44), Circles of Young Friends of Animals (*Od redakcji...*, 1938/1, p. 2). There were justifications that the world of animals is the most beautiful phenomenon in the nature surrounding children and that is why they should know it, love it and care about it (compare: *Kilka słów od Redakcji...*,1937/1, p. 2).

1. Articles and stories for children

The monthly regularly published interesting articles for children, among others about: Saint Francis, who became the pattern to follow as the lover of animals and active ecological attitudes that children should follow (compare: Geilke, 1937, p. 3; compare: *Jak święty Franciszek...*, 1937, p. 26), about insect eating plants (*Rosiczka...*, 1939, p. 45-47), caterpillars (Jarmulski, 1939, p. 57-68), types of butterflies, which need to be protected (compare: Strawiński, 1937, p. 9), as well as bats, which are very useful, because they catch flies, moths, beetles, harmful insects (compare: Maszewska-Knappe, 1937, p. 10-11), a useful life of a mole (Sokołowski, 1937, p. 22-23) and other animals (*Pies i praszczur...*, 1937, p. 88-90), and about nature in exotic countries (Paczoska, 1939, p. 41-42). They wrote about the lives of useful birds, such as rough leg buzzard, who is a farmer's friend and deserves protection and a bullfinch, a crossbill, waxwing (*Przybysze z północy...*, 1937, p. 24-26). Children were explained the meaning of light for flora and fauna, the meteorological and light phenomena such as: the rainbow, the circles around the Sun and Moon, the aurora, the mirages (compare: Łakomski, 1939, p. 43-44).

The periodical also wrote about the foreign customs, such as an eve day in Norway, when everybody even the poorest man prepares a Christmas Eve Special for birds. Whereas in Great Britain, in the period of Christmas, people decorate the cowsheds with pine branches, they leave food in bird houses and in mangers and the local Society of Animal Protection distributes leaflets to remind people about the Christmas Eve for animals. There is a similar custom in Austria, where people in Vienna leave food in parks (they decorate trees with oiled seeds, fruit, nuts) on a special Christmas tree for birds and squirrels. The organizers cared not only about the "Christmas Eve Table" for animals, but also for attention towards the serious issue of feeding them in Winter (compare: Maszewska-Knappe, 1937, p. 19-21).

Besides, there were regular stories for children⁴ about friendship between people and animals (*Szara Sowa...*, 1937, p. 27-28; compare: Dyakowski, 1938, p. 3-6; compare: Szydłowska, 1938, p. 8-10), sick animals, life of birds, butterflies (Maszewska-Knappe, 1939, p. 25-26), bees (Szydłowska, 1939, p. 5-7), fish, beavers (*Co Szara Sowa...*, 1938, p. 91-92), forest animals (*Sarny...*, 1938, p. 39), pets and cattle (Fejerowa, 1938, p. 21-22), bacteria (*Katar...*, 1939, p. 37-40), nature in the natural meadows (Geilke, 1938, p. 72) and ponds (*Nad stawami...*, 1938, p. 93), forest (Orzeszkowa, 1939, p. 9-10), the sea and a trip to a zoological garden (Kramsztyk, 1938, p. 70-71). Some stories were illustrated with photographs (*Kącik dla najmłodszych...*, 1938, p. 28; compare: *Kijanki...*, 1938, p. 52-55; compare: *Mój sąsiad pan bociek...*, 1938, p. 96-97; compare: *Żółw błotny...*, 1939, p. 3-5).

2. Species specific protection and care about animals

The monthly wrote about rare animals, which may die out, such as the wisent, the tarpan, the wild cat, the elk, the beaver. To protect animals, the monthly described rules to obey. First of all the animals should not be frightened or disturbed for fun, they should not be hurt, no hidings should be destroyed, eggs should stay in the birds' nests, young animals should stay where they were left (temporarily with no care), there should be no shooting (only to wild game), and no insects should be collected. It was emphasized that the tormented animals should be defended, such as moles, frogs (catching insects) and their look should be well known to differentiate between them and dangerous animals (for example a blind worm and adder). There was also an appeal to young readers of the monthly (future women) so that they avoided the fashion of wearing natural furs and decorations made of animals (compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/5-6, p. 67).

To inspire reflections the ecological thinking of the readers the monthly published a thesis of the philosopher J. M. Arouet'a (by Voltaire): „Every student is able to tread on a beetle, but a group of all scientists of the world are not able to make even one beetle” (*Young friends of animals...*, 1938/5-6, p. 66). In 1938 the monthly explained to the readers that to protect the endangered species they should be protected, national parks and natural reserves should be made for them, where plants and animals would be untouchable (compare: *Ochrona przyrody...*, 1938/7, p. 86).

In the Spring on 1939 a list of species of animals under an absolute protection was printed: the brown bear (*Ursus arctos*, in the whole country, apart from the krakowskie and stanisławowskie voivodships), chamois (*Rupicapra rupicapra*), wildcat (*Felis catus*), marmot (*Arctomys marmota*), (*Spalax polonicus*), forest dormouse (*Heliomys quercina*), hazel dormouse (*Muscardinus avellanarius*), mink (*Putorius lutreola*), mole (*Talpa europaea*, except for forest

---

⁴ Examples may be some stories about nature, entitled "Wood pigeon builds its nest", "Hawk adventure, stronger than fear" in: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 94-99; *Cytrynek*, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939) „Wiosna”, p. 33-35.

schools, gardens and orchards), hedgehogs (both species: *Erinaceus europaeus* i *Erinaceus rumanicus*), bats (*Chiroptera*, all kinds), the predators except for a Sparrowhawk (*Accipiter nisus*) and a goshawk (*Astur palumbarius*), black stork (*Ciconia atra*), white stork (*Ciconia ciconia*), gray crane (*Gus cinerea*), cormorant (*Phalacrocorax carbo*), wild swan (*Cygnus olor*), streptopet (*Otis tetrax*), heron (*Ardeidae*, in the whole area (*Alcedo atthis*), dipper (*Cinclus cinclus*), bee eater (*Merops apiaster*), nightingale (*Luscinia filomela* i *Luscinia cinerea*), pond turtle (*Emys orbicularis*), green lizard (*Lacerta viridis*), blind worm (*Anguis fragilis*), aesculapian snake (*Coluber longissimus*), European sea sturgeon (*Acipenser sturio*), *Parnasius apollo* (Ochrona gatunkowa..., 1939/2-3, p. 17).

It should be added that children were aware of hard life conditions of animals, especially winter. Children were asked to help animals (Geilke, 1939, p. 2-3), to feed them, to build bird houses (Jarmolińska, 1938, p. 11-12), to build nests (*Zakładamy sztuczne gniazda...*, 1938/2, p. 19-20) and to care about dogs with chains (compare: Rothert, 1937/1, p. 4-6) and homeless ones (*Opiekujcie się psami...*, 1938/4, p. 60). They wrote about maltreatment of horses (*Ludzka niewdzięczność...*, 1937/1, p. 14). Readers received various practical information, among others concerning breeding fish in the aquarium (*Jak przezimować...*, 1938/2, p. 23-24), and caring about birds (compare: *Opiekujemy się ptakami...*, 1938/3, p. 35-36).

3. Nature in Poetry

The monthly regularly published poetic pieces, among others Helena Bojarska's „*Ptaszyna*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/1, p. 12), Antoni Górecki's entitled „*Wróbel, komar i liszka*” and „*Wróble*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/7, p. 100), Stanisław Jachowicz's „*Wiewióreczka i orzeszek*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1939/1, p. 13), W. Korotyński's „*Jaskółeczka*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/4, p. 57), Ignacy Krasicki's „*Ptaszki w klatce*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1939/1, p. 10), „*Lew i zwierzęta*”, „*Mysz i kot*” (ibidem, p. 13) „*Pan i pies*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze*” 1939/2-3 „*Wiosna*”, p. 24) and Bronisława Ostrowska's „*Dzieci i żaby*”, „*Wiewiórki*” (*Zwierzęta w poezji...*, 1937/2, p. 21) and „*Kogut i kura*”, („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/2, p. 20), Wincenty Pol's „*Sójka*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1937/1, p. 12) and „*Skowronek*”, („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/4, p. 57), Lucjan Rydel's „*W jesieni*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1937/1, p. 6), Władysława Syrokomla's „*Nie goń motyla!*”, („*Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze*” 1939/2-3, p. 26), Stanisław Zawisza-Pietrzycki's „*Siwek Stacha na wyciągu*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1938/7, p. 99), „*Świat zwierzęcy a człowiek*” („*Młody Przyjaciel Zwierząt*” 1939/1, p. 12). Works of unknown authors were also published (*Kmiotek i wiewiórka...*, 1938/3, p. 42).

4. Competitions for children

The Monthly announced competitions for written works of children concerning care about animals (*Konkurs...*, 1937/2, p. 32), individual interests of young readers (sent to the

editors of the monthly in the form of an interview, column, story, report, short story) (*Konkurs...*, 1938/2, p. 18), nature in the local environment⁵ and on the occasion of "The Day of the Forest" entitled "*Love the Forest and animals*" (*Konkurs...*, 1938/4-5, p. 79).

There were lists of members of Circles of Environmental Protection, who properly solved the competition tasks concerning drawings on post stamps (compare: *Rozwiązanie Konkursu...*, 1937/2, p. 31-32).

5. Correspondence with children

Correspondence with readers was an important part of the periodicals. Students of common schools sent to the editors their stories devoted to nature⁶ and poems⁷. They wrote about friendship with nature (Stankiewicz, 1938/2, p. 31), the need to feed birds in winter (Kadlerówna, 1937/1, p. 15), and the need to care about animals (Ciapalanka 1938/2, p. 30) and the meaning of love of children to animals (compare: Kuhnerówna, 1938/3, p. 47). There were texts about the activity of the Environmental Circle in the Common School in Włodzimierz, whose members were the students of grades V, VI, VII they acted in the sections: gardeners and carers of the school garden, breeding rabbits, friends of plants, constructors. The members of the circle deepened the knowledge and the idea of environmental protection, breeding plants and animals (compare: *Zarząd Kółła Przyrodniczego...*, 1938/3, p. 47-48).

---

⁵ The following tasks were formulated: 1) Do you know the flowers we meet only near big cities or places, where many visitors appear? How would you explain the circumstances? 2) Try to find out from older people, who live for a number of years in the same place whether they met in their vicinity the plants (flowers), which are very rare at the moment (We use the phrase "flowers" instead of "plants", because in general people pay attention to plants, which are big and colorful). 3) Have you noticed on your own the difference between plants encountered near the place of living, which is rare and therefore should be especially cared about so they do not disappear? 4) During the spring months what plants are sold in big numbers in the streets and think what it will lead to in several years (the above concerns the garden flowers). 5) Say how in your opinion you should behave in relation to the world of plants. Do we have the right to pick up flowers? Can we decorate our flats with them? Are there flowers, which may be picked up without the fear that they would die out and what kinds? Compare: *Konkurs „Mł. Prz. Zw.” Nr 5*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), nr 4 (kwiecień 1938), p. 51.

⁶ There is an examples of a work by Janina Sadowska, „*Myszka i Tomcio*”, Juliusz Pawłowski „*Wieczór w lesie*”, Irena Pfeifferówna „*Kulik*”, Janina Rytlówna „*Lusia. Szympan z ogrodu zoologicznego*”, Andrzej Karoński „*Nasza wycieczka*”. Compare: *Co pisze młodzież*, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 63. See also: Izolda Berg „*Przywiązanie psa*”, Tita Dawidowicz „*Mój kotek*”, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 101. Compare: Wiesław Grabski „*Wywiad z zającem*”, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 14-15. Compare: I. Pfeifferówna, A. Skrzypkowska „*Co zrobiłam dla zwierząt*”, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „*Wiosna*”, p. 32.

⁷ There is an axample of a work by Irena Gostyńska „*Jaskółeczka*”, in: „Młody Przyjaciel Przyrody” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 83.

The editors of the monthly responded to the letters of children (*Odpowiedzi redakcji...*, 1938/5-6, p. 75), they expressed their recognition and thanks for cooperation („Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/2, p. 31-32; compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/3, p. 48), for care about animals („Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/1, p. 16; compare: *Odpowiedzi redakcji*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/5-6, p. 84), for sent texts (*Co pisze młodzież...*, 1937/2, p. 29; compare: *Odpowiedzi redakcji...*, 1938/4, p. 64) and poems (*Odpowiedzi redakcji...*, 1938/5-6, p. 84), for careful preparations and correct solving of puzzles (compare: *Odpowiedzi redakcji...*, 1937/2, p. 30-31). The editors thanked the children for sending the answers of competitive tasks (compare: *Odpowiedzi redakcji...*, 1938/5-6, p. 84) and published the names of persons awarded for proper solutions (compare: *Odpowiedzi redakcji...*, 1938/4, p. 64; compare: *Odpowiedzi redakcji...*, 1938/5-6, p. 84). In that column of the monthly there were also protocols of meetings of the Little Friends of Animals, which acted at the Private Common Female School of A. Rothert in Łódź⁸ and a report of the activity of the Circle of the Lovers of Nature in the Junior High School of S. Żeromski in Łódź, which popularized the attitudes of friendship with animals (see: Belter, 1938/5-6, p. 83).

6. Promotion of work devoted to the protection of nature

In the spring 1939 (when the title of the monthly was extended) a list of publications of Wydawnictwo Towarzystwa Przyrodniczego of Stanisław Staszic in Łódź. The forty five works on nature also include books devoted to the issue of environmental protection: Edward M. Potęga's entitled „*School reserves and experience stations as new didactic measures*”, Jan Sokołowski's entitled „*Protection of Birds*”, Władysław Szafer's entitled „*Motives of Environmental Protection*”, Adam Wodziczko's entitled „*Protection of plant species in Poland*” („Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939/2-3 „Wiosna”, p. 33; compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939/4-5 „Wiosna”, p. 49).

7. Entertainment Section

In the content of the periodical there was also a “*Column of funny texts*” („Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937/2, p. 28; compare: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938/1, p. 14) and “*The Funnies*” where texts were published (see: *Żarty...*, 1938/4, p. 63; compare: *Żarty...*, 1939/1, p. 15), playful texts connected with nature (see: *Żarty...*, 1938/7, p. 103), drawings of animals (see: *Żarty...*, 1939/2-3, p. 29) and riddles (*ibidem*, p. 32), which fulfill an amusing function. Children were encouraged to paint their own drawings devoted to nature (*Malujemy tuszem...*, 1938/4, p. 61) and to redraw the images of animals (*Kącik rozrywkowy...*,

---

⁸ The members of the section took care about animals, who were maltreated (beaten), fed birds and built birdhouses for them. On the Day of Animal Care they organized a competition for the best works entitled “Which of your activities towards animals I think was the best?” Compare: *Co pisze młodzież. Protokół I z zebrania Kółek Małych Przyjaciółek Zwierząt z dnia 29.09.1937r.*, in: „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 15-16.

1938/5-6, p. 78). The Entertainment section contained a special puzzle for the lovers of nature, prepared by Hugon Weick (*Kącik rozrywkowy...*, 1938/7, p. 102). There was also a tale published devoted to nature and connected with the original stand (oaks, maples, hornbeam) (*Leśna bajka...*, 1938/3, p. 37-38) and a tale for children (Jarmolińska, 1938/5-6, p. 80-81). Besides, the young authors informed young readers about the old beliefs connected with nature (*Ciekawe wiadomości...*, 1939/4-5, p. 48).

Based on carried out scientific research it is stated that in the years 1918-1939 the Ministry of Religions and Public Enlightenment regularly recommended magazines for youths and children for the use of schools. Information on the above was announced in normative acts, especially the Official Journal of the Ministry of Religions and Public Enlightenment of the Republic of Poland/Official Journal of the Ministry of Religions and Public Enlightenment.

Based on the recommendations of the Ministry of Religions and Public Enlightenment, periodicals for youths and children served as educational help in updating school books and as practical guides. Thanks to works printed in the analyzed magazines ecological attitudes were developed, bonds with nature were shaped, children and youths were encouraged to take an active part in the celebrations of "The Day of the Forest/Trees Planting Day"/Forest and Environmental Protection Day", "Kindness for Animals Day" and to act practically and regularly in school sections/lovers of nature, birds, environmental protection, circles of young friends of animals.

There are reasons to hope that the heritage of the idea based culture and normative culture in the scope education for a healthy life in harmony with nature will still evolve creatively in the general tendency of the postmodern culture and it will be a creative inspiration for the educational practise of the 21st century.

Bibliography:

- Belter K. (1938), *Sprawozdanie z działalności Kółka Miłośników Przyrody na terenie Gimnazjum im. St. Żeromskiego w Łodzi*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec 1938), p. 83.
- Ciapalanka J. (1938), *Jak należy opiekować się zwierzętami podczas zimy?*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 30.
- Ciekawe wiadomości* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939) „Wiosna”, p. 48.
- Co pisze młodzież* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 10), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 29.
- Co Szara Sowa opowiada o swych mądrych bobrach* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (listopad – grudzień 1938), p. 91-92.
- Dyakowski B. (1938), *Wróbelek Jadzi*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 3-6.
- Fejerowa S. (1938), *Kot domowy*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 21-22.

- Geilke A. (1939), *Człowiek a zwierzęta*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 2-3.
- Geilke A. (1938), *Na łące*, „Młody Przyjaciel Przyrody” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 72.
- Geilke A. (1937), *Święty Franciszek z Asyżu*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 3.
- Jak przezimować rybki w akwarium* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 23-24.
- Jak święty Franciszek oswoił turkawki (na podstawie: Kwiatki św. Franciszka z Assyżu, tłum. L. Staff)* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 26.
- Jakubiak K. (2013), *Udział społeczno-kulturalnych i pedagogicznych wydawnictw periodycznych w wypracowaniu i upowszechnianiu ideologii wychowawczej sanacji*, in: Michalska I., Michalski G., (red. nauk.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jarmolińska H. (1938), *Napad tura*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 80-81.
- Jarmolińska H. (1938), *Pamiętajmy o ptaszkach*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 11-12.
- Jarmulski E. (1939), *Kalendarz hodowli gąsienic motyli*, „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 6 (czerwiec 1939) „Lato”, p. 57-68.
- Kadlerówna J. (1937), *Co piszą dzieci*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 15.
- Katar* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939), p. 37-40.
- Kącik dla najmłodszych. Przygoda małej myszki* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 28.
- Kącik rozrywki* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „Wiosna”, p. 32.
- Kącik rozrywkowy* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 78.
- Kącik rozrywkowy* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 102.
- Kijanki* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), nr 4 (kwiecień 1938), p. 52-55.
- Kilka słów od Redakcji* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 2.
- Kmiotek i wiewiórka. Jakie mamy zwierzęta* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), nr 3 (marzec 1938), p. 42.
- Komunikat* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 71.

- Komunikat o wydawnictwach. A. 8. Czasopisma do bibliotek uczniowskich (1939)*, in: *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Warszawa 1939, nr 5 (z 18 lipca 1939 r.), p. 342.
- Konkurs „Mł. Prz. Zw.” Nr 2 „Jak będę opiekował się zwierzętami podczas pory zimowej? (1937)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 32.
- Konkurs „Mł. Prz. Zw.” Nr 3 „Piszemy wszyscy artykuły, piszemy co nas interesuje i co chcielibyśmy widzieć w swej gazecie” (1938)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 18.
- Konkurs „Mł. Prz. Zw.” Nr 4 „W kabalistycznej formułce” (1938)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 34.
- Konkurs „Mł. Prz. Zw.” Nr 6 (1938)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4-5 (maj – czerwiec), p. 79.
- Kramsztyk L. (1938), Foka*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec), p. 70-71.
- Kuhnerówna G. (1938), W jaki sposób możemy pozyskać zwolenników dla idei opieki nad zwierzętami?*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 47.
- Leśna bajka (1938)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 37-38.
- Ludzka niewdzięczność (1937)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 14.
- Łakomski M. (1939), Światło w przyrodzie*, „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939) „Wiosna”, p. 43-44.
- Malujemy tuszem (1938)*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 61.
- Markiewiczowa H. (2014), Kwestia kobieca na łamach czasopism pozytywistycznych*, in: Markiewiczowa H. (red.), *W stulecie śmierci Jana Władysława Dawida*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Maszewska-Knappe J. (1939), Motyl*, „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „Wiosna”, p. 25-26.
- Maszewska-Knappe J. (1937), Nocny łowca*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 10-11.
- Maszewska-Knappe J. (1937), Wigilia dla zwierząt za granicą*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 19-21.
- Michalski G. (2013), Dyskusja o szkolnictwie polskim okresu międzywojennego na łamach jezuickiego „Przeglądu Powszechnego” w latach 1918-1939*, in: Michalska I., Michalski G., (red. nauk.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- „Młody Przyjaciel Przyrody i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 6 (czerwiec 1939) „Lato”.

- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 12.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 18, 28.
- „Młody Przyjaciel Przyrody” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 13, 14, 16.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 31-32.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 48.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 57.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), nr 5-6 (maj – czerwiec 1938), p. 67, 84.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 100.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 13.
- „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „Wiosna”, p. 24.
- Mój sąsiad pan bociek* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 96-97.
- Nad stawami* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 93.
- Ochrona gatunkowa zwierząt* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „Wiosna”, p. 17.
- Ochrona przyrody* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 86.
- Odpowiedzi redakcji* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 30-31.
- Odpowiedzi redakcji* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 64.
- Odpowiedzi redakcji* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rok 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec 1938), p. 84.
- Odpowiedzi redakcji do numeru kwietniowego* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 5-6 (maj – czerwiec 1938), p. 75.
- Od redakcji* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 2.
- Opiekujcie się psami* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 60.
- Opiekujemy się ptakami* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 35-36.
- Orzeszkowa E. (1939), *Las w zimie*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 9-10.
- Paczoska J. (1939), *W puszczy koralowej*, „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939) „Wiosna”, p. 41-42.
- Pies i praszczur jego wilk* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 88-90.
- Przybysze z północy* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 24-26.

- Rosiczka (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 4-5 (kwiecień – maj 1939) „Wiosna”, p. 45-47.
- Rothert A. (1937), *O czym powinniśmy pomyśleć wobec zbliżającej się zimy*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 4-6.
- Rozwiązanie „Konkursu rysunków zwierząt na znaczkach pocztowych z zeszytu 1 „Mł. Prz. Zw.” (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 31-32.
- Sarny (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), nr 3 (marzec 1938), p. 39.
- Sokołowski J. (1937), *Kret*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 22-23.
- Stankiewicz D. (1938), *Wierny Przyjaciel*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 31.
- Strawiński K. (1937), *Niepylak Apollo-Parnassius L.*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 1 (listopad 1937), p. 9.
- Szara Sowa (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 27-28.
- Szydłowska T. (1938), *Urwis*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 8-10.
- Szydłowska T. (1939), *W ulu*, „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 5-7.
- Uczmy się rysować* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 1 (styczeń 1938), p. 14.
- Uczmy się rysować* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 29.
- Zakładamy sztuczne gniazda dla sikorki* (1938), „Młody przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 2 (luty 1938), p. 19-20.
- Zarząd Kółka Przyrodniczego przy 7-io kl. Szkole Powszechnej „Tarbut” w Włodzimierzu* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 3 (marzec 1938), p. 47-48.
- Zwierzęta w poezji* (1937), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1937 (rocznik 1), zeszyt 2 (grudzień 1937), p. 21.
- Żarty* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 4 (kwiecień 1938), p. 63.
- Żarty* (1938), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1938 (rocznik 2), zeszyt 7 (październik – listopad 1938), p. 103.
- Żarty* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 15.
- Żarty* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt i Kółko Przyrodnicze” 1939 (rocznik 3), zeszyt 2-3 (luty – marzec 1939) „Wiosna”, p. 29.
- Żółw błotny* (1939), „Młody Przyjaciel Zwierząt” 1939 (rocznik 3), zeszyt 1 (styczeń 1939), p. 3-5.